

Dünyäniñ Ukraina nägileligi gelejek üçin nämäni añladýar?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Dünyäniñ Ukraina nägileligi gelejek üçin nämäni añladýar?

DÜNYÄNIÑ UKRAINA NÄGILELIGI GELEJEK ÜÇIN NÄMÄNI AÑLADÝAR?

Şwesiýa we Şweýsariýa biri-birine bagly dünýäde indi tarapsyzlygyň bir çykalga däldigine gowy düşünýär. Katar global energiýa bazaryndaky boşlugy doldurmak üçin orta girdi. Hytaýyň turbalary-da ikerjiňlenmeli geçýär.

Uilyam Wordsworth iki asyr öň «Dünýä bize köplük edýär» diýip ýazypdy. Şahyr söwda durmuşynyň çaltlygyndan we tebigat bilen sazlaşygyň ýitmeginden çekinýärdi.

Bu gün bolsa taryh öňki döwürlerde aklyña-oýuña getirip bolmajak aldym-berdimli gahar-gazap bilen üstümüzizi basýar. Bary-ýogy onlarça ýyllyk sifrowoý eýýam dünýäniň çar künjünde bolup geçýän wakalary gyzgyny bilen öwrenmegimize şert döredýär.

Şeýle-de, erbetligi ýüze çykarmak isleýänleriňem muny has çalt we öldüriji görnüşde ýaýratmaklaryna mümkinçilik berýär. 1945-nji ýyldan şu wagta çenli durnuklylygyň ölçegi bolan garşylyklaýyn ýykan-ýumranlyk bolsa, islendik pursatda uruş meýfsnynda ulanylyp bilinjek ýadro ýaraglaryň hataryndaky «akylly ýaraglar» odaklanmış ýok etme ähtimallygyny güýçlendirýär. Kiber hüjümler energetika kompaniýalaryny, maliýe bazarlaryny we hökümet torlaryny mikrosekuntlaryň dowamynda hatardan çykaryp bilýär. Wiruslar Hytaýyň et bazarlaryndan dünýäniň ähli ýurduna ýylдыrym çaltlygynda ýaýrap, mutasiýa geçirip bilmäge ukyply.

Ýakyn wagtdaky howplarda eksiztensial bolanlardan ABŞ-daky demokratiýa gönükdirilen howplara, alfadan delta, deltadan omikrona, Sinszyanda bir million musulmany konslagerlere we

Kaşmirde millionlarça adamy öýüne gabap goýan berk öňüni alyş çärelerine geçerken Ýemende, Müsürde, Gazzede, Liwiýada we beýleki ýerlerdäki adam hak-hukuklary bilen baglanyşykly düzgün bozulmalar dynuwsyz dowam edýär. Bular ýaly birinji meselämiz bolmasa-da, deň derejedede wajyp bolan yklymara-klimat üýtgeşmeleri ýaly sferalaýyn krizisler bilen gyzyklanmaga wagt tapamzogam diýen ýaly.

Şindi-de Ukraina bar. Dünýäniň iň güýçli goşunlaryndan biriniň adam we serişde sany eseme-esse pes gaýduwsyz ildeşlerden düzülen goşunynyň üstüne çozan Ýewropanyň guryýer urşy. Putiniň ýylдыrym çaltlygyndaky uruş taktikasynyň bady gowşady (gorkunç Ýewraziýa gyşlarynyň Napoleonyň we Gitleriň başyna nämeleri inderendiginden sapak almadymyka?), ýöne biz ýalňyşmajak bolmaly. Rus goşunynyň ilkibaşda bular ýaly gowşamagy diňe gapma-garşylygyň has güýjemegine sebäp bolar. Hernä, dünýäniň garşylygynda agzybirlik, tutanýerlilik we energiýa bar. Germaniýanyň ahyrynda bikararlykdan syýrylyp, möhüm energiýa çeşmesi bolan «Demirgazyk akym -2»-niň ýüpüni kesmegi üns bererlikli zat. Tebigy gaz üçin ar-namysyny satmadylar. Global energiýa bazaryndaky boşlugy doldurmak üçin Katar ara girdi. Saud Arabystanyňam şeýtmegi gerek. Wengeriýa we Polşa öňdenem azatlygyň nusgasy däl, liderleri-de köpçüligiň we oppozisiýanyň sesini basýan ýeke-täk lideriň dolandyryýan putinpisint illiberal demokratiýa modeliniň ýolundan gidýär. Emma haýsy topbakda oturanlaryny bilýärler, Günbatara we ukrainaly bosgunlara açyk söz berdiler. Şwesiýa we Şweýsariýa biri-birine bagly dünýäde indi tarapsyzlygyň bir çykalga däldigine gowy düşünýär. Katar global energiýa bazaryndaky boşlugy doldurmak üçin ara girdi. Hytaýyň turbalary-da ikerjiňlenmeli geçýär. BMG-nyň Howpsuzlyk Geňeşi kabul eden kararyna çekinjeňlik bilen ýanaşsa, bu konfliktiň tutaryksyz çozuşlygyň sebäpkärinden başga herkesiň ýalňyşlygynyň bardygyny ýañzydýan ynandyryjylugy pes düşündirişleri berýärler.

Global jemgyýet «11-nji sentýabr» teraktyndan bäri hemişekisinden has agzybir we jebis. Emma şol wagtky az salymlyk agzybirlikdi: Buş hökümetiniň gorkunç ahlak we syýasy

şowsuzlyklary sebäpli ýele sowruldy. Halkara guramalaryň, döwlet ýolbaşçylarynyň we raýat-jemgyýetçilik guramalarynyň Ukraina goşmaça öňki sowet imperiýasy bilen Warşawa Paktynyň (indi bularyň köpüsiniň howpsuzlygy NATO şertnamasynyň 5-nji maddasy esasynda kepillendirilen) gurşawyndaky ýurtlara üns bermegi möhüm rol oýnaýar. Putine 2013-ji ýylda Siriýada, 2014-nji ýylda Krymda bolşy ýaly ýene bir gezek blefimizi görmek nesip etmez.

Emma Putiniň gitlersypat hüjüminiň has giň strategik we ahlak seljermesini-de herekete girizmegi gerek. Nämüçin Ukraina? Nämüçin Sinszyan, Ruanda, Siriýa ýa-da Mýanmar däl? Ukrayna strategik taýdan hökmany bolsa-da akýagyz ýewropalyalaryň ýaşayyş-durmuşyna tapawutly garap-garamaýandygymyzy oýlanyp-ölçermeli. ABŞ-da we Ýewropanyň başga ýerlerinde ukrainalyalaryň hem olara goňşy ýurtlaryň uly, syýasy taýdan möhüm saýlawçy toparlarynyň bardygy üçin ünsümüzizi şu ýerik gönükdirýärismi? Ahlak prinsiplerimiz geostrategik ýa-da syýasy ugrumyz bilen gabat gelmedik wagtynda näme etmeli?

ABŞ dünýäniň poliseýligini edip bilmez, emma şonda-da şuna baha bermek gerek: Häzirki we geljekki aýlarda Ukrainada we dünýädäki beýleki gyzgyn sebitlerde täsirli hereketleriň kriteriýalary näme? Sanskiýalar gahar-gazap bilen dolup-daşýan lideriň dolandyryan otarşik ölkeleri dyza çökmek üçin ýeterlikmi? Ýarag prokýurementligi ýakyn wagtda tapawutlanmaga ýeterlikmi, ýa-da diňe dökülen gan artýarmy? Daşynyň goragyny artdyrdygyça we öz başynyň ölümlidigi ýatlaryna düşdügiçe köplenç wagşylyga we mantyksyzlyga ýönelen bu «ömürlük» liderleriň getiren ýykgynçylygynyň öňüni almak üçin uzak wagta niýetläp näme edip bileris? Umuman alanda, amerikanlar hökmünde hem-ä öz ýurdumyzda, hemem beýleki ýerlerde hökmany berilmeli sowallaryň biri şu.

Häzirki syýasy goldawyna peýdasy bolmasa-da, Baýden hökümeti ukrain konfliktinden ussatlyk bilen baş alyp çykýar. Birnäçe ABŞ-ly dünýäniň uruşdan soňky ykbalyndan has beter «Tankydy Millet Teoriýasy»we tebigy gazyň bahalary bilen gyzyklanýan ýaly bolup görünseler-de, global derejede has öň hiç bolmadyk uýgunlaşmagy dowam etdirmek möhüm.

Erik LEWIS.

08.03.2022 ý.

<https://www.independent.co.uk/voices> Publisistika